

Apokryfikirjojen uusi suomennos: Kirkkojen, kulttuurin ja tieteen intressien kohtaaminen

RAIJA SOLLAMO

KÄÄNNÖSTYÖHÖN RYHTYMINEN

Suomalaisen raamatunkäännöstyön historiassa Vanhan testamentin apokryfikirjat ovat aina olleet kiinteä osa Raamattua ja sen suomennostyötä. Ne sisältyivät ensimmäiseen suomalaiseen Raamattuun vuodelta 1642, ne kuuluivat niin sanottuun Vanhaan Kirkkoraamattuun vuodelta 1776 ja uuteen Kirkkoraamattuun (1933/1938). Pitkä perinne oli vaarassa katketa, kun uusin Raamatun suomennos hyväksyttiin Suomen evankelis-luterilaisen kirkon kirkolliskokouksessa vuonna 1992 ilman apokryfikirjoja.

Apokryfikirjojen poisjääminen ei ollut raamatunkäännöskomitean tarkoitus. Päinvastoin komitea lähestyi kirkon päättäjiä varmistaakseen myös apokryfikirjojen kääntämisen muun suomennostyön yhteydessä. Syksyllä 1984 evankelis-luterilaisen kirkon kirkolliskokous päättikin piispainkokouksen aloitteesta ryhtyä toimenpiteisiin Vanhan testamentin apokryfikirjojen kääntämiseksi. Raamatunkäännöskomiteaa pyydettiin nimeämään asian valmistelua varten erillinen jaosto, johon kuuluisivat myös Suomen ortodoksisen kirkon ja Suomen katolisen kirkon edustajat. Kirkkohallitus sai tehtäväkseen neuvotella käännöstyön kustantamiseen ja rahoitukseen liittyvistä kysymyksistä valtiohallan kanssa. Raamatunkäännöskomitealle annettiin tehtäväksi laatia suunnitelma käännöstyön kustannuksista ja järjestelyistä ja työssä noudatettavista käännöspeiraatteista.¹

Tätä tarkoitusta varten raamatunkäännöskomitea perusti apokryfikirjojen jaoston. Sen puheenjohtajaksi kutsuttiin metropoliitta Johannes, varapuheenjohtajana toimi komitean puheenjohtaja piispa Aimo T. Nikolainen. Muut jäsenet olivat professori Tapani Harviainen, kirjailija Lassi Nummi varajäsenenään filosofian maisteri Marja Itkonen-Kaila ja katolisen kirkon edustajana piispa Paul Verschuren. Sihteereinä toimivat raamatunkäännöskomitean sihteerit teologian tohtori Arne Toivanen ja teologian maisteri Jorma Salminen. Puheenjohtajansa johdolla apokryfikirjojen jaosto laati *Vanhan testamentin jälkikanonisten kirjojen eli ns. apokryfikirjojen suomentamista käsittelevän osamietinnön*.² Raamatunkäännöskomitea hyväksyi mietinnön muutamin korjauksin ja tarkistuksin ja lähetti sen kirkolliskokoukselle, joka hyväksyi Osamietinnön syysistuntokaudella 1987.

Mietinnön mukaan käännöstyö kestäisi viisi vuotta ja maksaisi noin kolme miljoonaa markkaa. Kustannukset piti jaettaman valtion (50%) sekä luterilaisen, ortodoksisen ja katolisen kirkon kesken (luterilainen 40% ja muut 10%). Valtion osallis-

1 Suomen evankelis-luterilaisen kirkon kirkolliskokous. Syysistuntokausi 1984. Pöytäkirja 28 §.

2 Vanhan testamentin jälkikanonisten kirjojen eli ns. apokryfikirjojen suomentamista käsittelevä osamietintö. Sarja 1986:A.2. Suomen evankelis-luterilaisen kirkon kirkolliskokous. Pöytäkirja. Kevätistuntokausi 1986. Liite V:1.

tumista hankkeen rahoitukseen pidettiin tärkeänä yhtäältä siitä syystä, että apokryfikirjat olivat merkittävämpiä Suomen ortodoksiselle ja katoliselle kirkolle kuin luterilaiselle kirkolle. Toisaalta vedottiin näiden kirjojen suureen kulttuurihistorialliseen merkitykseen. Osamietintö sisälsi katsauksen apokryfikirjojen kulttuuriarvosta kirjallisuudelle ja kansankulttuurille, kuvataiteelle ja musiikille. Apokryfikirjojen jaosto jätti helmikuussa 1985 opetusministeriölle kirjelmän, jossa pyydettiin määrärahan varaamista apokryfikirjojen suomenostyön valmistelua varten valtion vuoden 1986 talousarvioon. Kysymys hankkeen kustannuksista oli esillä opetusministeriön ja evankelis-luterilaisen kirkon yhteistyöelimessä 6.1. ja 20.3.1986. Opetusministeriön kansliapäällikkö Jaakko Numminen oli suopea hankkeelle, mutta valtion budjettiin asti hanke ei edennyt. Määrärahat jäivät saamatta. Muistan, miten kirjailija Lassi Nummi, yksi hankkeen lämpimimmistä puolestapuhujista, tokaisi kerran pettyneenä valtion köyhyyteen: ”Se taitaa olla pikemminkin hengen köyhyyttä.” Hyvinvointivaltio Suomesta ei 1980-luvun lopulla liiennyt rahaa apokryfikirjojen kääntämiseen.

Kirkolliskokouksen keväällä 1987 tekemän päätöksen mukaan käänöstyöhön voitiin ryhtyä vasta, kun rahoitus oli varmistettu.³ Tällä tarkoitettiin ennen kaikkea valtion mutta myös maamme muiden kirkkojen saamista kustannusvastuuseen. Luterilaista kirkkoa painoivat näinä vuosina varsinaisen raamatunkäännöstyön kustannukset. Apokryfikirjojen kääntämistä varten asetettu työryhmä neuvotteli maamme muiden kirkkojen kanssa hankkeen rahoituksesta. Ortodoksinen kirkko ilmoitti 11.2.1988 varanneensa 1990 alkavan kolmivuotiskauden talousarvioonsa hankkeelle yhteensä 50 000 markan määrärahan. Katolinen kirkko Suomessa ilmoitti 25.4.1988 varaavansa vuoden 1989 syyskauden työhön 4750 markkaa. Ekumeenisesti kootun työryhmän edustajat kävivät 17.2.1988 luovuttamassa opetusministeriölle menoarviokirjelmän valtion avustuksen saamiseksi hankkeelle. Vastaava menoarviokirjelämä jätettiin työryhmän toimesta jälleen keväällä 1989 opetusministeriölle, mutta nämä toimenpiteet eivät johtaneet toivottuun tulokseen.⁴

Olin 1980-luvun lopulla kirkolliskokouksen jäsen ja tein 1989 raha-asia-aloitteen apokryfikirjojen suomentamisesta evankelis-luterilaisen kirkon kustannuksella yhdessä Suomen muiden kristillisten kirkkojen ja yhteisöjen kanssa ilman valtion tukea.⁵ Tähän mennessä oli jo käynyt selväksi, ettei valtio aio osallistua hankkeen rahoittamiseen. Kuitenkaan kirkolliskokous ei vielä katsonut voivansa luopua periaatteesta, että valtio oli saatava mukaan rahoitusvastuuseen. Niin aloite jäi raukeamaan. Kuitenkin kirkolliskokous hyväksyi esittämäni toivomuspöytäkirjan:

Kirkolliskokous toivoo, että Vanhan testamentin apokryfikirjojen suomentamistyö aloitetaan vuoden 1991 alusta lukien ja pyytää kirkkohallitusta varaamaan hankkeelle määrärahan vuoden 1991 talousarvioon sekä neuvottelemaan valtiovaltan edustajien kanssa valtion mukaantulosta rahoitusvastuuseen.⁶

Ponsi jäi kuitenkin hurskaaksi toiveeksi.

Kului melkein kymmenen vuotta, ennen kuin tehtiin seuraava aloite. Lapuan hiippakunnan asesori Heikki Sariola esitti piispainkokoukselle marraskuussa 1998 aloitteen tekemistä kirkolliskokoukselle, jotta se ryhtyisi toimenpiteisiin apokryfikirjojen suomentamiseksi. Kirkolliskokoukselle asia tuli piispainkokouksen esityksenä keväällä 1999.⁷ Syysistuntokaudella 1999 kirkolliskokous hyväksyi apokryfikirjojen käänöshankkeen ja asetti apokryfikirjojen käänöskomitean sekä pyysi, että Suomen ortodoksinen kirkko, Suomen katolinen kirkko ja Suomen vapaan kristillisyyden neuvosto nimeäisivät kukin edustajansa komiteaan.⁸ Näin komitean jäseniksi tulivat professori Raija Sollamo puheenjohtajana, professori Tapani Harviainen varapuheenjohtajana, professori Maarit Kaimio ja lehtori Jarmo Kiilunen sekä Ortodoksisen kirjallisuuden julkaisuneuvoston toimitussihteeri, teologian maisteri Arimo Nyström Suomen ortodoksisen kirkon edustajana, teologian tohtori Talvikki Mattila Suomen katolisen kirkon edustajana ja pääsihteeri, teologian maisteri Väinö A. Hyvönen Suomen vapaan kristillisyyden neuvoston edustajana, varamiestäjänä kustannusjohtaja Valtter Luoto.

Hankkeen oletettu kesto oli viisi vuotta ja kustannusarvio viisi miljoonaa markkaa (huom! markkaa eikä euroa). Kustannukset olivat nousseet kymmenes-ässä vuodessa, sillä varsinainen raamatunkäännöstyö oli jo päättynyt ja näin apokryfien suomentaminen menetti tärkeän synergiaedun muun raamatunkäännöstyön kanssa. Yhä edelleen kirkolliskokous toivoi, että valtio voisi osallistua hankkeen kustannuksiin ja velvoitti kirkkohallituksen neuvottelemaan kustannuksista sekä valtion että muiden kirkkokuntien kanssa. Ilmeisesti kirkkohallitus ei koskaan käynyt tällaisia neuvotteluja. Ainakaan valtiolta ei tullut hankkeelle yhtään euroa. Käytännössä muiden kirkkojen ja Vapaan kristillisyyden neuvoston jäsenten kokouspalkkiot maksettiin luterilaisen kirkon varoista, mutta matkakulut he perivät omalta kirkoltaan tai taustayhteisöltään.

Evankelis-luterilaisen kirkon taloudellista tilannetta helpotti kirkkohallitukseen virsikirjan uudistamistyön yhteydessä perustettu tekijänoikeusrahasto. Kirkolliskokous kävi pitkän keskustelun vuoden 1992 Raamatun tekijänoikeuksista. Keskustelun jälkeisessä päätöksenteossa voittivat ne, jotka kannattivat tekijänoikeusmaksun perimistä raamatullaitoksista tekijänoikeusrahastoon, niin kuin virsikirjoistakin perittiin. Vuoteen 1999 mennessä, kun apokryfikirjojen kääntämisestä päätettiin, tekijänoikeusrahastoon oli jo kertynyt noin 15 miljoonaa markkaa.⁹ Kun tämän rahaston varoja sai sääntöjen mukaan käyttää muun muassa raamatunkäännöstyöhön, kirkolla oli osoittaa apokryfikirjojen suomentamiseen tarvittavat varat. Se helpotti päätöksen tekemistä. Käännöshankkeen käynnistämistä ei enää sidottu valtion kanssa käyväiden neuvottelujen onnistumiseen.

Apokryfikirjojen käännöshankkeen liikkeelle lähtö sisälsi kulttuurisesti merkittäviä ratkaisuja ja linjanvetoja. Laaja konsensus vallitsi hankkeen ekumeenisuudesta. Se näkyi paitsi apokryfijaoston ja käännöskomitean jäsenten valinnassa myös siinä, mitä kirjoja Osamietinnössä ehdotettiin suomennettaviksi eli mitä kirjoja Suomen evankelis-luterilaisen kirkon olisi hyvä ekumeenisista syistä ottaa omaan apokryfikirjojensa kokoelmaan. Osamietinnön mukaan ”olisi otettava huomioon käännöstyössä mu-

kana olevien kirkkojen yhteinen tarve”.¹⁰ Apokryfikirjojen jaosto pyysi eri kirkkoilta ja Vapaan kristillisyyden neuvostolta selvityksen siitä, mitä kirjoja he toivoivat otettavaksi mukaan suomennettavaan apokryfikirjojen kokoelmaan. Tämän ekumeenisen periaatteen noudattaminen merkitsi vain Kreikkalaisen Esran (ns. Kolmas Esra tai Ensimmäinen Esran kirja), Kolmannen makkabilaiskirjan ja Psalmin 151 lisäämistä siihen kirjakokoelmaan, jota luterilaisessa perinteessä oli totuttu kutsumaan apokryfikirjoiksi. Ortodoksit ja katoliset käyttivät apokryfikirjoista nimitystä deuterokanoniset kirjat. Kokoelman laajennukset olivat nimenomaan Suomen ortodoksisen kirkon piispaainkokouksen toivomuksia. Katolinen kirkko noudatti Trenton kirkolliskokouksen ohjeellista luetteloa, joka oli muutoin sama kuin perinteinen luterilainenkin, mutta siitä puuttui Manassan rukous (Jeremian kirjettä ei mainittu erikseen, sillä se sisältyi Barukin kirjaan sen kuudentena lukuna.) Näin Osamietinnössä ehdotettiin ekumeenisista syistä seuraavien kirjojen kääntämistä (kirjojen nimet olen tässä muuttanut uuden kieliasun mukaisiksi):¹¹

-
- 3 Suomen evankelis-luterilaisen kirkon kirkolliskokous. Kevätistunto 1987. Pöytäkirja 39 §.
  - 4 Vanhan testamentin apokryfikirjojen kääntäminen kirkon varoin. Raha-asia-aloite nro 3/1989. Suomen evankelis-luterilaisen kirkon kirkolliskokous. Syysistunto 1989. Pöytäkirja. Liite VI/3.
  - 5 Nootissa 4 mainittu raha-asia-aloite.
  - 6 Suomen evankelis-luterilaisen kirkon kirkolliskokous. Syysistunto 1989. Pöytäkirja 20 §.
  - 7 Piispaainkokouksen esitys kirkolliskokoukselle Nro 1 Apokryfikirjojen kääntäminen. Suomen evankelis-luterilaisen kirkon kirkolliskokous. Pöytäkirja. Kevätistunto 1999. Liite II:1.
  - 8 Apokryfikirjojen kääntäminen. Suomen evankelis-luterilaisen kirkon kirkolliskokous. Syysistunto 1999 sekä ylimääräinen istunto 10.–12.1.2000. Pöytäkirja. I kirja 54 §.
  - 9 Apokryfikirjojen kääntäminen. Talousvaliokunnan lausunto nro 2/1999 käsikirjavalokunnalle. Suomen evankelis-luterilaisen kirkon kirkolliskokous. Syysistunto 1999 sekä ylimääräinen istunto 10.–12.1.2000. Pöytäkirja, II kirja. Liite VIII C.
  - 10 Osamietintö (ks. nootti 2) s. 16.
  - 11 Osamietintö s. 16.

Juditin kirja
Viisauden kirja
Tobitin kirja
Sirakin kirja
Barukin kirja
Jeremian kirje
Ensimmäinen makkabilaiskirja
Toinen makkabilaiskirja
Kolmas makkabilaiskirja
Lisäyksiä Danielin kirjaan
Manassen rukous
Kreikkalainen Ester
Kreikkalainen Esra
Psalmi 151

Ruotsin raamatunkäännöskomitea työskenteli samaan aikaan kuin suomalainen ja käänsi myös apokryfikirjat, jotka ilmestyivät painosta jo vuonna 1986.¹² Suomen raamatunkäännöskomitean apokryfijaosto ei viittaa ruotsalaiseen rinnakkaishankkeeseen kirjavalikoiman osalta, vaan ainoastaan Sirakin kirjan pohjatekstiratkaisua pohtiessaan. Ruotsin kirkon apokryfikirjojen valikoima on perinteisen luterilainen ja suppea: Kolmas makkabilaiskirja, Kreikkalainen Esran kirja ja Psalmi 151 puuttuvat. Apokryfikirjojen käännös Suomessa suunniteltiin selvästi erilaiseen kirkolliseen kontekstiin kuin ruotsalainen rinnakkaishanke.

Suomessa kirjavalikoima ratkaistiin ekumeenisessa yhteisymmärryksessä ilman taistelua, ensin apokryfijaostossa, sitten raamatunkäännöskomiteassa ja kirkolliskokouksessa. Sen sijaan pieni kulttuuritaistelu käytiin valtiovallan kanssa hankkeen rahoituksesta. Sen taistelun kirkko hävisi. Kirkko joutunee valmistautumaan tulevaisuuteen, jossa valtio ei enää osallistu Raamatun käännöskustannuksiin – ei vaikka perusteluna käytettäisiin Raamatun valtavaa kulttuurimerkitystä ja laajaa vaikutusta suomen kieleen. Valtion rahoitusta anottaessa vedottiin voimakkaasti apokryfikirjojen kulttuurihistorialliseen merkitykseen, joka oli niin suuri sekä kansallisesti että kansainvälisesti, että jokaisen sivistyneen ihmisen olisi syytä tuntea apokryfikirjat. Valtion rahahanoja tämäkään näkökohta ei aukaissut, mutta luterilaisen kirkon päätös kään-

nättää apokryfikirjat on tulevaisuudessa varmasti omiaan pitämään yllä tietoisuutta näiden kirjojen kulttuurihistoriallisesta jälkivaikutuksesta.

APOKRYFIKIRJOJEN UUDEN SUOMENNOKSEN HYVÄKSYMINEEN

Kirkolliskokous aloitti apokryfikirjojen uuden käännöksen käsittelyn syysistuntokaudella 2006, jolloin asiasta käytiin yleiskeskustelu ja sen jälkeen asia päätettiin lähettää käsikirjavalioikuntaan valmisteltavaksi.¹³ Käsikirjavalioikunnan puheenjohtajana toimi piispa Juha Pihkala, joka oli ollut aikanaan raamatunkäännöskomitean jäsen. Vuonna 1938 edellistä apokryfikirjojen suomennosta hyväksyttäessä oli noudatettu yksinkertaisen enemmistön periaatetta.¹⁴ Raamatunkäännös tulee aina hyväksyä kirkolliskokouksessa määräenemmistöllä, mutta apokryfikirjat katsottiin selkeästi luterilaiseen tapaan eriarvoisiksi kuin varsinaiset kanoniset kirjat. Siksi apokryfikirjojen uusi käännös hyväksyttiin kirkolliskokouksessa yksinkertaisella äänen enemmistöllä.¹⁵ Apokryfikirjojen käännöksestä oli pyydetty perustevalioikunnan lausunto. Siinä kannatettiin apokryfikirjojen hyväksymistä yksinkertaisella äänen enemmistöllä vastoin käsikirjavalioikunnan ehdottamaa määräenemmistöä.¹⁶ Jäi siis näkemättä, olisiko käännös saanut taakseen kolmen neljäsosan määräenemmistön.

Apokryfikirjojen käännöskomitea ehdotti mietinnössään paluuta vanhaan luterilaiseen käytäntöön, että apokryfikirjat olisivat mukana kaikissa vatedes painettavissa raamattulaitoksissa.¹⁷ Perustevalioikunta esitti pontenaan, johon käsikirjavalioikunta yhtyi, ettei apokryfikirjoja tarvitsisi liittää kaikkiin painettaviin raamattuihin.¹⁸ Kun käsikirjavalioikunta ja kirkolliskokous hyväksyivät tämän näkemyksen, se merkitsi, että Britannian ja Ulkomaan Piipiaseuran vuonna 1827 taloudellisista ja reformoidun kirkon opillisista syistä lanseeraama periaate julkaista raamattuja ilman apokryfikirjoja sai vahvistuksen luterilaiselta kirkoltamme. Edustaja Leif Nummela perusteli puheenvuorossaan sitä, että apokryfien ei tulisi sisältyä kaikkiin raamattulaitoksiin, myös kirjojen luonteella ja opil-

lisillä näkemyksillä, mainiten mm. että 2. Makk. 12 perustelee kiirastulioppia, Sir. 15 pelastumista tekojen avulla, 2. Makk. 14 puhuu itsemurhan kunniakkuudesta, lisäksi apokryfikirjoissa on taruja kuten Tobitin kirja.¹⁹

Perustevaliokunta edelleen esitti kirkolliskokoukselle, että Raamattuihin hyväksyttävä apokryfikirjojen kokoelma olisi suppeampi kuin nyt suomennettu. Sen tulisi käsittää vain perinteiset luterilaisten hyväksymät apokryfikirjat, jotka olivat sisältyneet edellisiin raamattulaitoksiin. Perustevaliokunta käytti argumenttina Ruotsin Bibel 2000:n apokryfikirjojen valikoimaa.²⁰ Tämä ruotsalainen raamatunkäännös oli jo aiemmin hyväksytty Suomen evankelis-luterilaisen kirkolliskokouksen päätöksellä viralliseksi ruotsinkieliseksi Raamatuksi Suomen ruotsinkielisissä seurakunnissa. Nyt vedottiin siihen, että olisi hyvä, että kaikkialla Suomen kirkossa – oli kieli sitten suomi tai ruotsi – luettaisiin samaa apokryfikirjojen kokoelmaa. Apokryfikirjojen käännöstyötä ohjannut ekumeeninen yhteisymmärrys uhrattiin luterilaiselle yhtenäisyydelle ja perinteelle. Yhtäältä olihan nyt kuitenkin kaikki Suomen ortodoksisen kirkon toivomat apokryfikirjat käännetty, ja toisaalta kustantajilla oli lupa julkaista erillisiä apokryfikirjojen kokoelmia, joihin sisältyivät kaikki apokryfikirjojen käännöskomitean suomentamat kirjat. Tätä kautta myös ekumenian vaatimukset oli perustevaliokunnan mielestä täytetty.

Päätöksiä tehdessään vuoden 2007 kirkolliskokous käveli tavallaan vuoden 1987 kirkolliskokouksen yli, joka hyväksymällä Osamietinnön oli vahvistanut käännettävät kirjat ja käännöstyön peruslinjat. Samoin vuoden 1999 kirkolliskokous apokryfikirjojen kääntämisestä päättäessään oli tukeutunut aiemmin hyväksytyyn Osamietintöön. Tässä valossa kirkolliskokouksen päätöksenteko ei vaikuta kovin linjakkaalta ja johdonmukaiselta, mutta uusien kirkolliskokousedustajien on joskus vaikea hyväksyä edeltäjiensä linjauksia. Sama ongelma on kaikilla demokraattisilla päätöksentekelimillä sekä kirkossa että muussa yhteiskunnassa. Toisaalta asiaa positiivisesti ajatellen voidaan sanoa, että päättäessään asian kirkolliskokous osoitti

joustavuutta uusien asiaan vaikuttavien tosiseikkojen ilmennyttyä. Tällainen uusi asiaan vaikuttava seikka oli nimenomaan Bibel 2000 ja sen rooli Suomen ruotsinkielisissä seurakunnissa. Pääasia joka tapauksessa oli, että kirkolliskokous hyväksyi apokryfikirjojen uuden suomennoksen. Huomattakoon, että kirkolliskokous hyväksyi nekin apokryfikirjojen käännöskomitean suomentamat kirjat, joita ei hyväksytty liitettäväksi raamattulaitoksiin. Se siis hyväksyi myös heprealaisen Sirakin, Kreikkalaisen Esran, Psalmin 151 sekä Kolmannen ja Neljännen makkabilaiskirjan käännökset. Ne voidaan liittää erikseen julkaistaviin apokryfikirjojen kokoelmiin.²¹ Tässä suhteessa Suomen ratkaisu poikkesi ruotsalaisesta mallista. Suomalaista ratkaisua voidaan pitää osoituksena Suomen asemasta Länsi- ja Itä-Euroopan kulttuuripiirien välissä.

-
- 12 Bibeln. Tillägg till Gamla Testamentet. De apokryfa eller deuterokanoniska skrifterna. Bibelkommissionens utgåva 1986. Statens offentliga utredningar 1986:45. Civildepartementet. Bibelkommissionens utgåva. Stockholm 1986.
  - 13 Suomen evankelis-luterilaisen kirkon kirkolliskokous. Syysistuntokausi 2006. Pöytäkirja 12 §.
  - 14 Suomen evankelis-luterilaisen kirkon kahdennentoista varsinaisen yleisen kirkolliskokouksen pöytäkirjat. 21.X.1938 s. 495.
  - 15 Suomen evankelis-luterilaisen kirkon kirkolliskokous. Syysistuntokausi 2007. Pöytäkirja 14 §.
  - 16 12.11.1999 asetetun apokryfikirjojen käännöskomitean tekemä Vanhan testamentin apokryfikirjojen käännös. Perustevaliokunnan lausunto 1/2007 käsikirjavalioikunnalle (s. 4–5) ja Käsikirjavalioikunnan mietintö 2/2007 12.11.1999 asetetun apokryfikirjojen käännöskomitean tekemästä Vanhan testamentin apokryfikirjojen käännöksestä (s. 10). Suomen evankelis-luterilaisen kirkon kirkolliskokous. Pöytäkirja. Syysistuntokausi 2007. Liite VI B.
  - 17 Apokryfikirjojen käännöskomitean mietintö. Suomen evankelis-luterilaisen kirkon kirkolliskokous. Syysistuntokausi 2006. Pöytäkirja. Liite VIII. s. 7.
  - 18 Em. Perustevaliokunnan lausunto s. 4, 6 ja em. Käsikirjavalioikunnan lausunto s. 10–11.
  - 19 Suomen evankelis-luterilaisen kirkon kirkolliskokous. Syysistuntokausi 2006. Keskustelupuheenvuoro (Leif Nummela).
  - 20 Nootissa 16 mainittu perustevaliokunnan lausunto. s. 5.
  - 21 Suomen evankelis-luterilaisen kirkon kirkolliskokous. Syysistuntokausi 2007. Pöytäkirja 14 §.

TIETEELLISET INTRESSIT JA KIRKOLLINEN KÄÄNNÖS

Apokryfikirjojen käännöskomitea oli valittu tieteellisen asiantuntemuksen ja ekumeenisten näkökohtien perusteella. Oli siis luonnollista, että komitea pyrki tieteellisesti kestäviin tai ainakin hyvin perusteltavissa oleviin ratkaisuihin. Tämä koski yhtä hyvin lähdetekstin valintaa kuin tulkintaa. Osamietinnön mukaan tuli noudattaa käännöstieteen uusimpia näkemyksiä hyvän käännöksen tuottamisesta. Monesta eri syystä käännöksestä tuli vapaampi kuin mitä olivat useimmat Vanhan ja Uuden testamentin kirjojen käännökset. Ehkä kaikkein tärkein yksityinen tekijä oli se, että apokryfikirjoilla ei ole luterilaiselle kirkolle eikä Vapaan kristillisyyden neuvoston jäsenyhteisöille opillista merkitystä, vaan ne ovat hyvää ja hyödyllistä raamatullista oheislukemista. Ortodoksiselle ja katoliselle kirkolle opillista merkitystä on melko vähän, vaikka kirjoja pidetään kanonisessa arvossa. Oli siis riittävästi vapautta tuottaa hyvä suomennos. Apokryfikirjojen suomennoksen kielellinen muotoilu on pitkälti komitean sihteerin ja suomenkielen asiantuntijan Aarre Huhtalan käsialaa. Kirjojen suomenkielestä on jo tähän mennessä tullut kiittävää palautetta sekä käsikirjavaliokunnalta että kirkolliskokoukselta että pyydetyiltä lausunnon antajilta. Apokryfikirjat rikastuttavat raamatullista kielenkäyttöä sekä sanastollaan että sanonnoillaan.

Käsikirjavaliokunnan mielestä komitea on onnistunut tavoitteessaan hyvin. Käännökset välittävät lukijalle sekä alkutekstin emotionaalisen sisällön että asiasisällön. Kieli on huoliteltua, mutta ei liian juhlavaa. Kertovaa ainesta sisältävät tekstit ovat värikkäitä ja eloisia. Komitea on tuonut suomalaisen Raamatun kieleen uutta rikkautta ja ilmaisuvoimaa sananvalinnoillaan ja muilla kielellisillä ratkaisuillaan.

Esimerkkinä juhlavuutta karttavasta nykykielisestä ilmaisusta annetaan muun muassa Tob 10:6:

Lopeta jo, vaimo hyvä, Tobit sanoi. Älä ole huolissasi, hän voi varmasti hyvin. Heille vain on tullut jokin mutka matkaan.²²

Komitean tieteellinen ote näkyi kuitenkin selkeimmin lähdetekstin valinnassa. Otan esimerkiksi Sirakin kirjan, koska se oli ehdottomasti kovin pätkinä purtavaksi. Miten pitäisi suhtautua heprealaiseen ja kreikkalaiseen lähdetekstiin. Kumpi tuli ottaa käännöksen pohjaksi? Kirkollinen vakiintunut käytäntö oli kääntää kreikkalainen Sirak. Heprealaisessa tekstissä oli se ongelma, että siitä puuttui noin yksi kolmasosa. Pancratius Beentjes oli julkaissut heprealaiset käsikirjoitukset, mutta kriittistä tekstiä ei ollut käytettävissä. Professori Timo Veijola oli komiteassa heprealaisen Sirakin eli Ben Siran kirjan asiantuntija. Hän korosti käyttämäänsä tutkimukseen liittyen ja omien havaintojensa perusteella, että heprealainen teksti ei kaikilta osin tarjonnut varhaisempaa versiota kreikkalaiseen Sirakiin verrattuna, vaan heprealaisiin käsikirjoituksiin oli myöhemmin tehty lisäyksiä ja niitä oli toimitettu mm. kreikkalaisen Sirakin pohjalta. Heprealaisten käsikirjoitusten kriittinen seulontatyö oli kuitenkin tutkimuksessa vielä tekemättä. Osamietinnössä annetun ohjeituksen mukaan Sirak olisi käännettävä kreikkalaisesta pohjatekstistä, mutta tarvittaessa oli käytettävä runsaasti alaviitteitä viittaamaan heprealaiseen lähdetekstiin, joka paikoitellen erosi huomattavasti Septuagintan kreikkalaisesta Sirakista.

Tässä kohdin komitea katsoi, että se voi käyttää omaakin harkintakykyään. Heti kohta työn alettua keväällä 2001 komitea järjesti Järvenpäässä kansainvälisen seminaarin, jossa pohdittiin apokryfikirjojen kääntämistä. Kutsuimme sinne myös Ruotsin apokryfikirjojen pääkääntäjän, teologian tohtori Per Blockin. Hänen vaikutuksensa komitean Sirakin kirjaa koskeviin ratkaisuihin oli merkittävä. Ruotsalaiset olivat jo tuolloin kääntäneet ja julkaisseetkin kaikki apokryfikirjat. Per Block saattoi tarkastella ruotsalaisten ratkaisua jälkiviisaudella. Ruotsalaiset käänsivät perinteiseen tapaan kreikkalaisen Sirakin kirjan, mutta liittivät siihen kaksi laajaa liitettä. Näistä jälkimmäinen eli liite B sisälsi kymmenen sivun verran esimerkkejä heprealaisen Sirakin sisältämisestä kreikkalaisesta tekstistä poikkeavista lukutavoista. Jälkiviisaudella Per Block totesi seminaarissamme, että jos hän nyt joutuisi aloittamaan alusta Sirakin kääntämisen, hän haluaisi kääntää

molemmat tekstit rinnakkain.²³ Suomalaisen komitean jäsenet kävivät tuossa seminaarissa hänen kanssaan vilkasta keskustelua. Kun sitten myöhemmin komitean kokouksessa oli päätöksenteon aika, päätimme kääntää erikseen ja sijoittaa rinnakkaisille palstoille heprealaisen ja kreikkalaisen Sirakin. En malta olla mainitsematta, että kun professori Pancratius Beentjes vieraili Eksegetiikan laitoksella tammikuussa 2008, hän kehui ratkaisuumme kansainvälisestäkin ainutlaatuiseksi ja sanoi, että hän on ehdottanut kustantajalleen jo useamman vuoden ajan, että samanlainen Sirakin kirjan käännös pitäisi julkaista kansainvälisillä kielillä (englanniksi), mutta ehdotus ei ole ottanut tulta.

Päätöksestä tekoihin. Komitea tarvitsi siis kaksi päätoimista kääntäjää, toisen suomentamaan Ben Siraa ja toisen kreikkalaista Sirakia. Professori Timo Veijola ja teologian tohtori Anssi Voitila tekivät pohjakäännökset. He pitivät myös yhteisiä istuntoja yhdenmukaistaakseen suomennoksiaan niissä kohdin, missä alkuteksti ei antanut aihetta erilaiseen suomennokseen. Näin hepreaa ja kreikkaa taitamaton lukija saa aavistuksen siitä, missä kohdin käännökset pitävät yhtä ja missä ne kulkevat omia teitään. Mielenkiintoista oli havaita, että tämä työ auttoi usein oivaltamaan, millä tavalla kreikkalaisessa tekstissä oli päädytty erilaiseen lopputulokseen. Vaikka kirkolliskokous vuonna 2007 hyväksyi Raamattuun liitettäviin apokryfikirjoihin vain kreikkalaisen Sirakin, senkin suomennos on hyötynyt vertailusta heprealaisen alkutekstin ja sen suomennoksen kanssa. Kreikkalaisen Sirakin alaviitteissä on myös viitattu heprealaisen Sirakin lukutapoihin. Apokryfikirjojen erillisjulkaisuissa molemmat tekstit voidaan painaa rinnakkain.

Apokryfikirjojen käännöskomitea oli kirkolliskokouksen asettama ja alainen komitea, mutta käytännössä sen työtä valvoi kirkkohallitus. Kirkkohallitukseen oli ilmeisesti vuotanut tietoja siitä, että komitea käänsi kahta eri versiota Sirakin kirjasta vastoin toimeksiantoaan. Ehkä oli kuulunut myös huhuja Neljännen makkabilaiskirjan suomentamisesta, jota mikään käännöstyössä mukana olleista kirkoista tai uskonnollisista yhteisöistä ei ollut ehdottanut sisällytettäväksi deuterokano-

nisiin kirjoihin eli apokryfikirjoihin. Komitea sai kirkkohallitukselta virallisen tiedustelun asiasta ja vastasi siihen selittämällä, miksi se oli kääntänyt myös heprealaisen Sirakin kirjan. Neljännen makkabilaiskirjan kääntämistä perustelimme sillä, että siitä oli jo olemassa teologian tohtori Heikki Sariolan vuonna 1996 laatima suomennos,²⁴ jota voimme hyödyntää käännöstyössä. Lisäksi sellainen kokoelma, joka sisältää kaikki muut makkabilaiskirjat mutta ei neljättä, olisi vaikuttanut torsolta. Korostimme myös, että viime vuosikymmeninä apokryfikirjojen kokoelmat ovat kansainvälisissä käännöksissä osoittaneet pikemmin kasvun kuin supistumisen merkkejä. Jopa Neljäs Esran kirja sisältyi käännöksenä joihinkin apokryfikirjojen kokoelmiin. Komitea ei kuitenkaan katsonut valtuksiensa eikä kompetenssinsa ulottuvan sen kääntämiseen, sillä se olisi pitänyt suomentaa latinasta. Antamansa selvityksen jälkeen käännöskomitea sai synninpäästön. Uusia kyselyjä ei enää esitetty. Se seurauksena komitean tieteellisistä ambitoista ja itsepäisyydestä oli, että kirkolliskokous hyväksyi päätöksessään kaikki komitean suomentamat apokryfikirjat ja niiden sisällyttämisen apokryfikirjojen erillisjulkaisuihin. Erillisjulkaisuihin voidaan siis ottaa mukaan paitsi heprealainen Sirak myös Neljäs makkabilaiskirja.

Se että komitea sai tehdä työtään tieteellisin perustein lisäsi olennaisesti komitean jäsenten motivaatiota, joka tosin muutoinkin oli korkea. Ryhmätyö oli antoisaa, kun komitea toimi paitsi viimeisenä tekstin hyväksyjänä myös tarkastusjaostona. Se pääsi vapaasti ja ilman kirkollista kontrollia keskustelemaan todellisista asiakysymyksistä sekä tekstin tulkinnasta ja sisällöstä että suomen kielen hienouksista. Käännöskomitea säilytti tieteellisen integriteettinsä.

22 Nootissa 16 mainittu käsikirjavalioikunnan mietintö. s. 6–7.

23 Tämä on muistini varainen selostus hänen puheenvuorostaan, josta ei ole olemassa kirjallista dokumenttia.

24 Neljäs makkabilaiskirja, suom. Heikki Sariola. Helsinki: Yliopistopaino, 1996.